

Temanotat

**Den demokratiske republikken
Kongo: Etnisitet, konflikt og
beskyttelse i Øst-Kongo**

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Arbeids- og inkluderingsdepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2010

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgaten 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: mail@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Den demokratiske republikken Kongo: Etnisitet, konflikt og beskyttelse i Øst-Kongo**

SUMMARY

This report has a focus on ethnicity, conflict and protection in the eastern part of the Democratic Republic of Congo. In January 2009 the Congolese Army and forces from Rwanda launched military campaigns against the FDLR (Forces Démocratiques de Libération du Rwanda). These operations have however resulted in significant numbers of new IDPs and widespread violence against civilians. The conflicts in this area are deep-rooted and related to citizenship and national identity issues, and struggle for the control of land and mineral deposits by both internal and external actors. Members of all ethnic groups are at risk of abuses, but distrust of Rwanda and those with roots in the neighbouring country runs deep. The Congolese authorities have failed to protect civilians, and members of the army frequently contribute to the insecurity.

SAMMENDRAG

Temanotatet omhandler etnisitet, konflikt og beskyttelsesmuligheter øst i Den demokratiske republikken Kongo. I januar 2009 innledet regjeringshæren i samarbeid med rwandiske styrker en aksjon mot opprørsgruppen FDLR (Forces Démocratiques de Libération du Rwanda), men sikkerheten for lokalbefolkningen i Øst-Kongo er ikke bedret. Mer enn 350 000 mennesker flyktet under kampanjen mot FDLR og halvannen million mennesker er i dag internt fordrevne i Øst-Kongo. Konfliktene i dette området har dype røtter i spørsmål knyttet til nasjonal identitet, statsborgerrettigheter og landspørsmål. Alle etniske grupper risikerer å bli utsatt for vold og overgrep, men mistilliten til nabolandet Rwanda og folkegruppene som har sine røtter der er stor. Kongolesiske myndigheter evner ikke å beskytte sine borgere, og statlige aktører er ofte ansvarlig for overgrep.

INNHold

1. Innledning	5
2. Bakgrunn	5
2.1 Banyamulenge	6
2.2 Konflikter i øst.....	7
3. Etnisitet og sårbarhet	8
3.1.1 <i>Etnisk tilhørighet</i>	9
3.1.2 <i>Handlingsrommet til politiske aktivister og regimekritikere</i>	11
3.2 Sikre områder i Øst-Kongo og muligheter for intern relokalisering	12
3.2.1 <i>Situasjonen i Goma</i>	12
4. Kart	14
5. Referanser	15

1. INNLEDNING

Dette temanotatet omhandler etnisitet, konflikt og beskyttelsesmuligheter øst i Den demokratiske republikken Kongo.

For å kunne tegne et balansert og representativt bilde av de aktuelle problemstillingene er materialet til temanotatet hentet fra ulike typer kilder. Dels er notatet basert på offentlig tilgjengelige informasjon i form av skriftlige publikasjoner og nettbaserte publikasjoner, og dels på intervjuer med representanter for internasjonale og lokale organisasjoner foretatt under en reise til Goma i Nord-Kivu og Kigali i Rwanda i oktober 2008.¹ Kort tid etter Landinfos opphold i Goma igangsatte opprørsbevegelsen CNDP (Congrès National Pour la Défense du Peuple) en større offensiv, og tusener av mennesker ble på nytt drevet på flukt i Nord-Kivu.

Landinfo vil takke Flyktninghjelpen for verdifull hjelp med å identifisere gode møtepartnere og praktisk tilrettelegging under oppholdet i Goma.

2. BAKGRUNN

Langs Kongos grensestrøk til Rwanda og Burundi finnes *banyarwanda* (som betyr folket fra Rwanda) på begge sider av grensene. Banyarwanda-befolkningen – både hutuer og tutsier – har sine røtter i dette området langt tilbake i tid, før grensene ble fastlagt etter første verdenskrig. Den etniske samhörigheten på tvers av grensene – også inn i Uganda – har gjort at folk har trukket fram og tilbake over landegrensene med sin buskap. I mellomkrigstiden ble mange hutuer tvangsflyttet fra Rwanda for å arbeide i gruveindustrien i daværende Belgisk Kongo. Tvangsflyttingen skjedde samtidig med annen migrasjon fra Rwanda til Øst-Kongo (Mararo 1997, Vlassenroot & Huggins 2004). Kolonimakten Belgia sørget også for å ekspropriere store landområder fra hunde- og twa-befolkningen i Kivu-provinsene for å tilrettelegge for hvite plantasjeiere og rwandiske immigranter.

I 1959 kom ca. 50 000 flyktninger fra Rwanda til Kivu. Ytterligere flyktninggrupper, blant annet fra Burundi, er kommet senere. De store flyktningstrømmene inn i Kivu-provinsene etter folkemordet i Rwanda i 1994 *skapte* derfor ikke motsetningene, men *forverret* en allerede betent situasjon (Prunier u.å.).

Banyarwanda utgjør derfor et betydelig antall både i Nord- og Sør-Kivu. Det er nærmest umulig å finne ut hvem som siden er kommet som flyktninger eller som har migrert dit av andre årsaker.² Men det var nettopp dette kongolesiske³ myndigheter satte seg fore da de igangsatte folketelling i Kivu-regionene i 1991. “Ekte”

¹ Alle våre samtalepartnere i Goma og Kigali ble gjort kjent med at opplysningene ville bli offentliggjort. Mange ønsket ikke å bli sitert med navn eller funksjon. Etter avtale med dem refereres de til i anonymisert form, enten som lokal kilde/organisasjon eller internasjonal organisasjon.

² Papirene som kunne bevise deres tilhørighet til Kongo, ble ødelagt på 1960-tallet (Mararo 1997, s. 523).

³ Landet het Zaire frem til mai 1997 da Laurent Kabila, leder av ADFL (Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo-Zaïre), overtok makten og endret navnet til Den demokratiske republikken Kongo.

kongolesere skulle identifiseres, mens utlendinger skulle utelukkes fra kongolesisk statsborgerskap. Bakgrunnen for tiltaket var de etniske motsetningene som hadde oppstått i øst. Banyarwanda-befolkningen (innfødte eller innvandrere), som utgjorde mer enn 60 % av befolkningen i Nord-Kivu,⁴ var blitt jordeiere og velstående sammenlignet med de andre etniske gruppene i de to regionene. Også i det politiske livet hadde banyarwanda en dominerende posisjon. De andre etniske gruppene i Kivu – nande, hunde, shi og andre mindre grupper – hadde lenge sett med misnøye på banyarwanda sin stadig mer dominerende posisjon. Mobutu-regimets beslutning om å definere hvem som skulle regnes som ikke-kongolesere i Kivu var et svar på denne misnøyen fordi kun de som hadde aner i området før 1886 ville kvalifisere til statsborgerskap.⁵ Fra banyarwanda sitt ståsted ble folketellingen naturlig nok ansett som et forsøk på å frata dem politiske rettigheter og innflytelse.

Partiet *Démocratie Chrétienne Fédéraliste* (DCF) utnyttet den brennbare situasjonen i Nord-Kivu. Partilederen bygget opp en militis – hovedsakelig med støtte i nande-befolkningen – som var ansvarlig for alvorlige overgrep på banyarwanda. Sammenstøt mellom ulike grupper og provokasjoner fra hunde- og nande-grupper mot banyarwanda har siden krevd mange liv.

2.1 BANYAMULENGE

Ikke bare tutsibefolkningen i Nord-Kivu var utsatt for angrep fra lokale grupper på 1990-tallet. I 1996 skjedde det samme med *banyamulenge* i Sør-Kivu. Banyamulenge er en tutsigruppe som har tilhold i Itombwe-området (Mulengefjellene) i Uvira-regionen. Banyamulenge-befolkningen er nomader og buskapseiere. Nøyaktig når denne gruppen slo seg ned i dette området og hvor stor denne gruppen er, er omdiskutert. Men historikere og andre er enige om at en større gruppe tutsier var etablert i Sør-Kivu på slutten av 1800-tallet (Vlassenroot 2002). Utviklingen av en egen banyamulenge-identitet har i likhet med annen identitetsutvikling, vært en prosess i samspill mellom gruppen og de sosioøkonomiske og politiske omgivelsene. Banyamulenge ble opprinnelig ikke regnet som noen egen gruppe, men som en del av banyarwanda-befolkningen i regionen, men etter Mulele-opprøret (eller Simba-opprøret som det også kalles) i 1964 skjedde en gradvis endring. Opprøret hadde fremprovosert etniske spenninger, og andre lokale grupper satte spørsmålsteget ved banyarwanda-befolkningens lojalitet og nasjonale tilhørighet. Banyarwanda-ledere i Mulenge-traktene begynte derfor å bruke betegnelsen banyamulenge, dvs. folket fra Mulenge, for å markere sine kongolesiske røtter, og for å distansere seg fra flyktninger og andre migranter fra nabolandene (se Vlassenroot 2002 for en

⁴ Befolkningstallet i Nord-Kivu ble i 1998 anslått til ca. 3,5 millioner og i Sør-Kivu ca. 2,9 millioner innbyggere (Wikipedia u.å.). OCHA (2009) opplyser at innbyggertallet i Nord-Kivu er 5 millioner.

⁵ Statsborgerloven av 1972 ga banyarwanda statsborgerskap i Zaire, men en ny lov i 1981 fratok dem denne retten. Som en reaksjon på dette ble banyarwanda-organisasjonen Umoja stiftet. Umoja inkluderte alle kongolesiske hutuer og tutsier fra distriktene Goma, Rutshuru og Masisi. I 1988 gikk organisasjonen i oppløsning og ble erstattet av separate hutu og tutsi-organisasjoner. Eksterne krefter bidro til denne splittelsen. Mamdani (1998) viser til at den økonomiske støtten hutuene fikk fra president Habyarimana i Rwanda, og president Mobutus splitt og hersk politikk med støtte til hutuene, var viktige faktorer. Hutuene i Rutshuru allierte seg med hutuer i Masisi og dannet Magrivi (*Mutuelle des Agriculteurs du Virunga*). Magravis hovedbudskap var at det ikke fantes "innfødte" tutsier i Kongo. Denne splittelsen gjenspeiler ifølge Mamdani (1998) også endringen i gruppeidentiteten – fra en felles immigrantidentitet til en identitet som la vekt på forskjellene mellom hutu og tutsi.

beskrivelse av denne utviklingen). Tutsier som har kommet til Øst-Kongo etter 1959 er derfor strengt tatt ikke banyamulenge, selv om benevnelsen ofte brukes av lokalbefolkningen på alle tutsier (intervjuer i Goma 14.- 15.oktober 2008). Den ugandiske antropologen Mamdani (1999) hevder imidlertid at fordi benevnelsen er territoriell omfatter den alle immigranter og flyktninger som har slått seg ned i Mulenge-traktene gjennom tidene.

I motsetning til banyarwanda i Nord-Kivu gjorde banyamulenge i Sør-Kivu motstand. Mange banyamulenge hadde tjenestegjort i RPA (Rwandan Patriotic Front), og fra midten av 1996 fikk de både militær trening og utstyr fra Rwanda. I september 1996 startet det såkalte Banyamulenge-opprøret. Dette markerte begynnelsen på opprøret som brakte Laurent Kabila til makten i Kinshasa i mai 1997.

2.2 KONFLIKTER I ØST

Konfliktene i øst har gått gjennom ulike faser de siste ti årene,⁶ og situasjonen i Nord-Kivu forverret seg ytterligere i august 2008 da det brøt ut harde kamper i distriktene Rutshuru og Masisi mellom den kongolesiske hæren og styrker fra CNDP (Congrès National Pour la Défense du Peuple), som under ledelse av Laurent Nkunda hevdet å forsvare tutsibefolkningen mot overgrep. PARECO (Patriotes Résistants Congolais), FDLR (Forces Démocratiques de Libération du Rwanda),⁷ og ulike *mayi-mayi*-grupper sloss på regjeringshærens side mot CNDP. Kampene førte til at 250 000 mennesker flyktet fra hjemmene sine. 20. november trakk opprørerne seg tilbake fra frontlinjene og FN besluttet samme dag å forsterke MONUC (FNs fredsbevarende styrke i Kongo) med 3000 soldater.

8. desember møttes partene til fredssamtaler i Nairobi, og i midten av måneden ble Rwanda anklaget av FN-kommisjonen for å støtte CNDP. Regjeringen i Kinshasa ble på sin side anklaget for å støtte den anti-rwandiske opprørsgruppen FDLR.

I begynnelsen av 2009 ble Nkunda avsatt og erstattet av Bosco Ntaganda etter en intern maktkamp.⁸ Ntagandas fraksjon aksepterte en våpenhvile med myndighetene og 20. januar gikk flere tusen rwandiske soldater inn i Øst-Kongo etter avtale med kongolesiske myndigheter. Målet med denne aksjonen var å eliminere FDLR.⁹ To dager senere ble Laurent Nkunda arrestert i Rwanda.

I slutten av februar trakk de rwandiske styrkene seg ut av Kongo, men sikkerheten for lokalbefolkningen i Øst-Kongo er ikke bedret (Crisis Group 2009, Larsen 2009, UN Security Council 2009). Ifølge OCHA (2009) flyktet mer enn 350 000

⁶ Se Landinfo 2007 for mer utfyllende informasjon om tidligere faser av konflikten.

⁷ FDLRs politiske ledelse arbeider fra Europa. De mest aktive er presidenten Ignace Murwanashyaka og Executive Secretary Callixte Mbarushimana. Sistnevnte ble arrestert i Tyskland i juli 2008 etter anklager om krigsforbrytelser, men ble løslatt i november 2008 (UN 2008). FDLR driver en nettside (www.fdlr.org) hvor de propaganderer for bevegelsen.

⁸ Ntaganda er etterlyst av den internasjonale straffedomstolen for rekruttering av barnesoldater.

⁹ En del observatører hevder at Nkunda ble arrestert i Rwanda fordi han hadde motsatt seg den felles rwandisk-kongolesiske operasjonen mot FDLR. Andre peker på at det er grunn til å stille spørsmålsteget ved mulighetene de to landene har til å bekjempe FDLR. FDLR er organisert i en rekke grupper over et stort område som har en velfungerende felles kommando og en leder som oppholder seg i Tyskland. Den kongolesiske regjeringshæren har i en årrekke vist liten vilje til å bekjempe FDLR, som i mange år har vært en nyttig alliert mot Rwanda.

mennesker under kampanjen mot FDLR. 23. mars inngikk regjeringen og CNDP en fredsavtale som innebærer at bevegelsen omdannes til et politisk parti. Fanger skal løslates og rebellene får amnesti og skal reintegreres i den nasjonale hæren og politiet.

Både FN og en rekke medier har rapportert om hevnaksjoner og angrep på sivile i FDLR-områdene etter tilbaketrekkingen. Anslagsvis 1,5 million mennesker er i dag internt fordrevne i Nord- og Sør-Kivu (OCHA 2009). Ca. 1 million av disse er i Nord-Kivu.¹⁰

Leir for internt fordrevne utenfor Goma, oktober 2008 (foto: Grethe Neufeld).

3. ETNISITET OG SÅRBARHET

Samtlige lokale og internasjonale samtalepartnere Landinfo møtte i Goma i oktober 2008 la vekt på at konfliktene i Øst-Kongo har dype røtter i spørsmål knyttet til nasjonal identitet, statsborgerrettigheter og landspørsmål.¹¹ Tilgang til de betydelige naturressursene i regionen er en del av dette bildet, hvor også eksterne aktører spiller en viktig rolle.¹² I lokalsamfunnene er mistilliten til Rwanda og kinyarwanda-

¹⁰ Totalt antall internt fordrevne i landet anslås til ca. 2 millioner (OCHA 2009).

¹¹ Eiendomsrett til land er også avhengig av statsborgerforhold. Se for øvrig Vlassenroot & Huggins (2004).

¹² Rapporten *Faced with a gun, what can you do?* (Global Witness 2009) gir en svært god fremstilling av de ulike aktørene som opptrer på denne arenaen.

talende stor. Selv velutdannede lokale ressurspersoner har negative holdninger til befolkningsgruppene som har røtter i Rwanda. Folk tviler på disse gruppenes lojalitet, og ser på nabolandet Rwanda som roten til det meste som er galt i regionen (intervjuer i Goma 14.-15. oktober 2008). På spørsmål om holdningskapende arbeid kan endre dette synet, forklarte talspersoner for ulike lokale organisasjoner at det er vanskelig å nå lokalbefolkningen med slike synspunkter. Ikke minst skyldes dette at opprørsgrupper med bånd til Rwanda har vært ansvarlig for mange overgrep på sivilbefolkningen i Øst-Kongo gjennom en årrekke. Hutubefolkningen utgjør majoriteten av befolkningen i Nord-Kivu,¹³ og på spørsmål om tutsier og hutuer betraktes på samme måte, mente kildene at folk flest ikke skilte mellom disse gruppene.

3.1.1 Etnisk tilhørighet

Etter Laurent Kabilas maktovertagelse i mai 1997 fikk en del banyamulenge og andre med rwandisk opprinnelse sentrale posisjoner i hæren og maktapparatet som takk for støtten i kampen mot Mobutu. Kabilas tilsynelatende avhengighet av tutsistyrken som hadde brakt ham til makten, vakte imidlertid mistro i befolkningen. Etter at et komplott mot ham ble avslørt, fjernet han blant annet ledende tutsioffiserer. I juli 1998 ble de gjenværende rwandiske styrkene vist ut av Kongo. Rwanda og Uganda svarte med å ta kontrollen over store deler av Øst-Kongo, og i august 1998 brøt et nytt opprør mot Kinshasa-regjeringen ut (IRIN News 1998). Som to år tidligere var banyamulenge-milits sentral i å starte opprøret, idet de anklaget Kabila for ikke å ivareta deres interesser, derunder å beskytte dem fra angrep fra rwandisk hutumilits. Opprøret ble også påvirket av en rekke overgrep mot tutsier i Kinshasa, utført av regjeringsstyrkene.¹⁴

På tross av motviljen og de negative holdningene til kongolesiske tutsier i Øst-Kongo, har det imidlertid ikke vært rapportert om alvorlige overgrep mot denne gruppen siden begynnelsen av 2000-tallet.¹⁵ En velorientert internasjonal observatør i Goma opplyste at det hadde vært rykter om anti-tutsi-kampanjer i byen høsten 2008, men vedkommende kunne ikke bekrefte at eventuelle kampanjer var etnisk motiverte. Både denne og en annen godt informert kilde forklarte at de hadde hørt om enkelte arrestasjoner av tutsier, men heller ikke dette kunne bekreftes. Men som en internasjonal samtalepartner påpekte: myndighetene kan alltid begrunne eventuelle etnisk motiverte arrestasjoner med at arrestantene for eksempel har reist ulovlig inn i landet (intervjuer i Goma 14. og 15. oktober 2008).

¹³ I Masisi-distriktet hvor de fleste rwanderne slo seg ned i kolonitiden, var det registrert 170 000 med rwandisk opprinnelse i 1955. I 1970 ble det anslått at 335 000 banyarwanda var bosatt der, og i 1991 anslo man at av Masisi-distriktets ca. 650 000 innbyggere hadde 400 000 opprinnelse i Rwanda. Majoriteten av dem var hutuer og kun fem prosent av befolkningen var tutsier (Goyens et al. 1996). Befolkningstettheten er høy i denne delen av Kongo, og man regner med en fordobling av folketallet hvert 20-22 år (Godens et al. 1996). Ifølge McDowell (2008) er befolkningsfordelingen følgende: Rutshuru: 70 % hutu, 26 % hunde, 4 % nande, 1 % tutsi. Masisi: 65 % hutu, 30 % hunde, 5 % andre grupper. Nyaragongo: 60 % hutu, 10 % hunde, 25 % kumu, 5 % andre grupper.

¹⁴ I januar 1999 satt 140 tutsier i varetekt i militærleiren Kokolo i Kinshasa. Flere hundre ble etter alt å dømme drept i forbindelse med aksjonene og flere hundre befant seg i skjul på ulike steder i Kinshasa. En del fikk hjelp til å forlate landet med hjelp fra blant annet FN og ulike ambassader (HRW 1999).

¹⁵ Styrker under ledelse av Laurent Nkunda angrep Bukavu i Sør-Kivu i juni 2004 og begrunnet angrepet med overgrep på banyamulenge i dette området (Ngowi 2004).

En annen internasjonal kilde viste til at alle etniske grupper risikerer å bli utsatt for vold og overgrep. Ingen områder er etnisk homogene, og hverken regjeringssoldater eller opprørere skiller mellom ofre fra den ene eller andre gruppen (intervju i Goma 14. oktober 2008).

Dette synet ble bekreftet av en lokal menneskerettighetsorganisasjon som i 2007 gjennomførte en undersøkelse blant ulike befolkningsgrupper (intervju i Goma 14. oktober 2008). Den viste at ikke bare hutuer og tutsier er utsatt. Konflikten mellom myndighetene og Laurent Nkundas CNDP bidro for eksempel til at folk som kom fra CNDP-kontrollerte områder risikerte mistenkeliggjøring og anklager om spionasje, uavhengig av etnisk tilhørighet, fordi CNDP hadde tilhengere blant flere grupper. Det er helt klart lettere å knytte en tutsi til CNDP, en hutu til FDLR osv., men bildet med hensyn til støtte og eventuelle reaksjoner på grunn av slik støtte, er ikke entydig. Både nande og hutu er representert i PARECO, og det samme gjelder mayi-mayi-gruppene, hvor i tillegg også shi og andre lokale grupper er representert.

Antallet flyktninger med banyarwanda-bakgrunn som forlater Øst-Kongo og søker tilflukt i Rwanda kan i mangel av annen kontrollerbar informasjon være en indikator på vanskene denne befolkningen møter i sine lokalsamfunn.

UNHCR driver i alt fire flyktingleire og to transittsentre i Rwanda. En av leirene har vært i drift siden 1994, mens den siste ble etablert i 2005. Tre av leirene huser kongolesiske flyktninger. Antallet kongolesiske flyktninger i Rwanda er ca. 52 000. UNHCR har imidlertid ingen oversikt over flyktingenes etnisitet – selv om flyktingene forteller om sin etniske tilhørighet – fordi rwandisk lovverk ikke tillater registrering av etnisitet. Ifølge UNHCR (intervju i Kigali, 21. oktober 2008) er imidlertid majoriteten av de kongolesiske flyktingene kinyarwanda-talende. I Kizeba-leiren, med ca. 18 400 beboere, er nesten 90 % fra Masisi og Rutshuru i Nord-Kivu. Ifølge McDowell (2008) er majoriteten av innbyggerne i disse distriktene hutuer, kun én prosent er tutsier. De aller fleste oppgir den generelle volden i hjemtraktene som fluktårsak, men landkonflikter og statsborgerforhold oppgis også som grunner.

Ankomsttallet har gått ned etter en topp i desember 2006/januar 2007, da 2600 flyktninger kom til transittsenteret utenfor Gisenyi. Tallene økte igjen i perioden september 2007-september 2008, da anslagsvis 2100 nye flyktninger passerte grensen fra Nord-Kivu (intervju med UNHCR i Kigali, 21. oktober 2008). De fleste var kvinner og barn som flyktet fra områdene CNDP hadde trukket seg ut av.¹⁶

Fra slutten av september og fram til midten av oktober 2008 økte antallet fra seks ankomster til 31. Flyktingene kom både via grensestasjonen Corniche (Goma) og de andre grenseovergangene. Dette var folk som hadde bodd i leire for internt fordrevne i Kongo før de krysset grensen. Begrunnelsen for å forlate hjemlandet var den generelle usikkerheten.

På tross av den vanskelige sikkerhetssituasjonen i Øst-Kongo og mistilliten til banyarwanda (og kanskje særlig tutsier), er det altså relativt få som forlater landet.

¹⁶ Dette kan indikere at de fryktet overgrep fra regjeringssoldatene som inntok disse områdene. Erfaringer etter offensiven mot FDLR i januar 2009 er at sivile i tidligere FDLR-kontrollerte områder ble utsatt for overgrep av soldater.

De som rammes av konflikt og vold i Nord-Kivu lever først og fremst som internt fordrevne i hjemlandet.¹⁷

Ingen av Landinfos samtalepartnere i Goma i oktober 2008 omtalte diskriminering eller ekskludering av noen befolkningsgrupper. Hverken tilgang til skoler, helsevesen eller boligmarked er avhengig av etnisk tilhørighet, men avhenger av den enkeltes økonomiske situasjon. Riktignok er det en tendens til at høyere offentlige utdanningssteder, i motsetning til private skoler, er etnisk delte, men dette skyldes studentenes egne preferanser og ikke en villet politikk fra myndighetenes side (intervju i Goma 14. oktober 2008). Manglende arbeidsplasser og den utbredte nepotismen gjør det imidlertid vanskelig for mange med høy utdannelse å få passende arbeid. Hvert år uteksamineres for eksempel 300-400 jurister, men arbeidsmulighetene er få. Nettverk og kontakter er nøkkelen til arbeid, og uten bekjentskaper stiller man bakerst i køen. Budsjettbevilningene til universiteter og høyskoler er minimale, og studenter rammes også av den økonomiske krisen når foreldre som jobber i offentlig virksomhet ikke lønnes og derfor ikke kan betale barnas studieavgifter (intervju med studenter ved Université Libre des Pays des Grands Lacs, ULPGL-Goma 14. oktober 2008).

Regional tilhørighet spiller også en rolle i samhandlingen mellom ulike etniske grupper. Folk med ulik etnisk bakgrunn, men fra samme område, søker gjerne sammen. Men dette er også avhengig av sosial og økonomisk posisjon. De fattige og de fra lavere sosiale lag søker sammen i henhold til regional eller etnisk bakgrunn, i motsetning til eliten hvor status og velstand er viktigere enn regional og etnisk tilhørighet.

3.1.2 Handlingsrommet til politiske aktivister og regimekritikere

I møte med Landinfo i Goma i oktober 2008 opplyste den lokale menneskerettsorganisasjonen CREDDHO (Centre de Recherche sur l'Environnement, la Démocratie et les Droits de l'Homme)¹⁸ at menneskerettsarbeid og kritikk av myndighetene medfører fare for aktivistene.

Risikoen er ifølge CREDDHO konstant fordi mye av aktivistenes arbeid er knyttet til overgrep begått av statlige aktører, som regjeringshæren. Enkelte aktivister har derfor forlatt landet. På spørsmål om de har mulighet til å gi utsatte personer beskyttelse, forklarte talspersonene at de tar slike spørsmål opp med MONUC. De kontakter også den irske organisasjonen Front Line¹⁹ for å be om fysisk beskyttelse for menneskerettsaktivister som er utsatt for alvorlige trusler og overgrep. I

¹⁷ 70 % av de internt fordrevne bor hos vertsfamilier. Vertsfamiliene kan være slektninger, men også andre åpner sine hjem for internt fordrevne mot små eller ingen gjentelser. De øvrige 30 % bor i leire for internt fordrevne. Før 2008 var andelen som bodde i leire bare 5 %. For en uttømmende gjennomgang av situasjonen for internt fordrevne se McDowell (2008).

¹⁸ Organisasjonen overvåker menneskerettighetssituasjonen. De besøker fengsler og sjekker lister over innsatte. Overgrepssaker blir tatt opp med myndighetene, og hvis det ikke hjelper bruker de pressen. De formidler informasjon om overgrep til den nasjonale nr-organisasjonen Voix Sans Voix, MONUC, HRW og Amnesty. Hvis statlige aktører er involvert bringer de forholdene opp på internasjonalt nivå. De besøker leirene for internt fordrevne og er involvert i spørsmål om tilbakevending og humanitær assistanse både i leire og hos vertsfamilier.

¹⁹ Se <http://www.frontlinedefenders.org/about/frontline> for nærmere informasjon om organisasjonen.

2008 skaffet CREDDHO trygt tilfluktssted for enkelte som var i faresonen, men de har stanset denne virksomheten på grunn av økonomiske begrensninger.

På spørsmål om hvem som henvender seg til CREDDHO, forklarte talspersonene at det er personer som har vært ofre for ulovlige arrestasjoner og andre menneskerettighetsbrudd. Anklagene verifiseres og organisasjonen tar kontakt med politiet. Men statlige aktører er ofte selv ansvarlig for overgrep, og straffefrihet er et betydelig problem. I saker hvor myndighetene ikke reagerer, henvender organisasjonen seg til pressen. En internasjonal organisasjon som blant annet arbeider med menneskerettighetsbrudd i Øst-Kongo, uttrykte imidlertid bekymring for at pressefriheten innskrenkes og at enkelte journalister arresteres (intervju i Goma 14. oktober 2008).

3.2 SIKRE OMRÅDER I ØST-KONGO OG MULIGHETER FOR INTERN RELOKALISERING

Ikke bare væpnede ukontrollerbare grupper er en trussel mot sivilbefolkningen i Øst-Kongo, den kongolesiske hæren bidrar også til utryggheten i dette området. Det er derfor vanskelig å snakke om myndighetsbeskyttelse eller sikre soner hvor sivile ikke er utsatt for overgrep. Ifølge FN og andre rapportører er det for eksempel regjeringssoldater som står bak de fleste voldtekter. Alle folkegrupper rammes av militærets og politiets trakassering, ifølge velorienterte observatører Landinfo møtte i Goma i oktober 2008. Soldatene lønnes ikke regelmessig, og levevilkårene og utdanningen av soldater er dårlig. Videre går demobiliseringen og integreringen av tidligere opprørere også sent, og denne prosessen har mange svakheter. Angrep på sivile og væpnede sammenstøt skjer med jevne mellomrom. Trefningene er oftest lokale – det kan være rolig i ett område, samtidig som sivile blir drept av opprørere noen mil unna. Men generelt er sikkerhetssituasjonen for sivilbefolkningen utenfor de store byene i øst ikke vesentlig forbedret etter aksjonen mot FDLR som ble innledet i januar 2009.

Den internasjonale hjelpeorganisasjonen Oxfam intervjuet over 900 sivile i mai-juni 2008 i en rekke lokalsamfunn i Kivu-provinsene og Ituri. Ran, voldtekt og utpressing forekom jevnlig i 28 av 30 lokalsamfunn. Drap, drapstrusler og tvangsarbeid forekom i halvparten av de tretti lokalsamfunnene.²⁰ Både statlige og ikke-statlige aktører sto bak. Kvinnene forklarte at de var mer utrygge i 2008 enn foregående år. Voksne kvinner, skolepiker og jenter helt ned i fireårsalderen var utsatt for seksuelle overgrep.

3.2.1 Situasjonen i Goma

Goma har et sted mellom 300 000 og 500 000 innbyggere, og er sterkt preget av årelange konflikter, forfall og fravær av infrastruktur. Byens innbyggere er enten avhengige av å hente vann i Kivu-sjøen eller kjøpe vann til en pris av en halv dollar for 20 liter. Elektrisitet er først og fremst forbeholdt dem som har penger til kjøp og drift av generatorer. Mulighetene til å skaffe seg arbeid er sterkt begrenset, og lønningene for dem som har arbeid er lave. En sjåfør kan tjene fem dollar om dagen, når han har arbeid, mens husleien for ett og et halvt rom sentralt i Goma er 70 dollar i måneden. I utkanten av byen ligger husleien på 30 dollar.

²⁰ Se Oxfam 2008.

Den vanskelige økonomiske situasjonen fører til at folk kutter ned på bruk av helsetjenester. Skolegang for barna rammes også, fordi skolepenger er en betydelig utgiftspost – fem dollar i måneden per barn. Folk kutter ned på alt som ikke er direkte nødvendig for den daglige overlevelse, og dette gjelder det store flertallet av befolkningen (intervjuer med internasjonale organisasjoner i Goma 14.-15. oktober 2008).

En del internt fordrevne oppholder seg korte perioder i byen, og pendelmigrasjon ut til landsbygda for å dyrke jorda er vanlig, men opphold over lengre tid skaper uholdbare forhold. Pendlingen ivaretar den nødvendige matvareproduksjonen, men konsekvensene av langtidsopphold i Goma er alvorlige fordi de internt fordrevne da blir ute av stand til å dyrke mat for å skaffe seg en inntekt. Matvareproduksjonen i det fruktbare Nord-Kivu var per oktober 2008 halvert på grunn av konflikten, og matvareprisene i Goma og omegn økte med 100 % fra september til oktober samme år. Prisen på bønner, som er en viktig del av kostholdet, økte eksempelvis med 20-30 % i den aktuelle perioden.

Byen har ikke kapasitet til å ta seg av mange nykommere, og internt fordrevne får ingen offentlig bistand. Løsningen er å bli dagarbeidere uten rettigheter. Kriminalitet og prostitusjon følger i kjølvannet av den vanskelige økonomiske situasjonen. Det har også vært en tilstrømning av folk fra Sør-Kivu fordi jordsmonnet der gjennomgående er betydelig dårligere enn i Nord-Kivu. Dette forsterker også presset på allerede knappe ressurser.

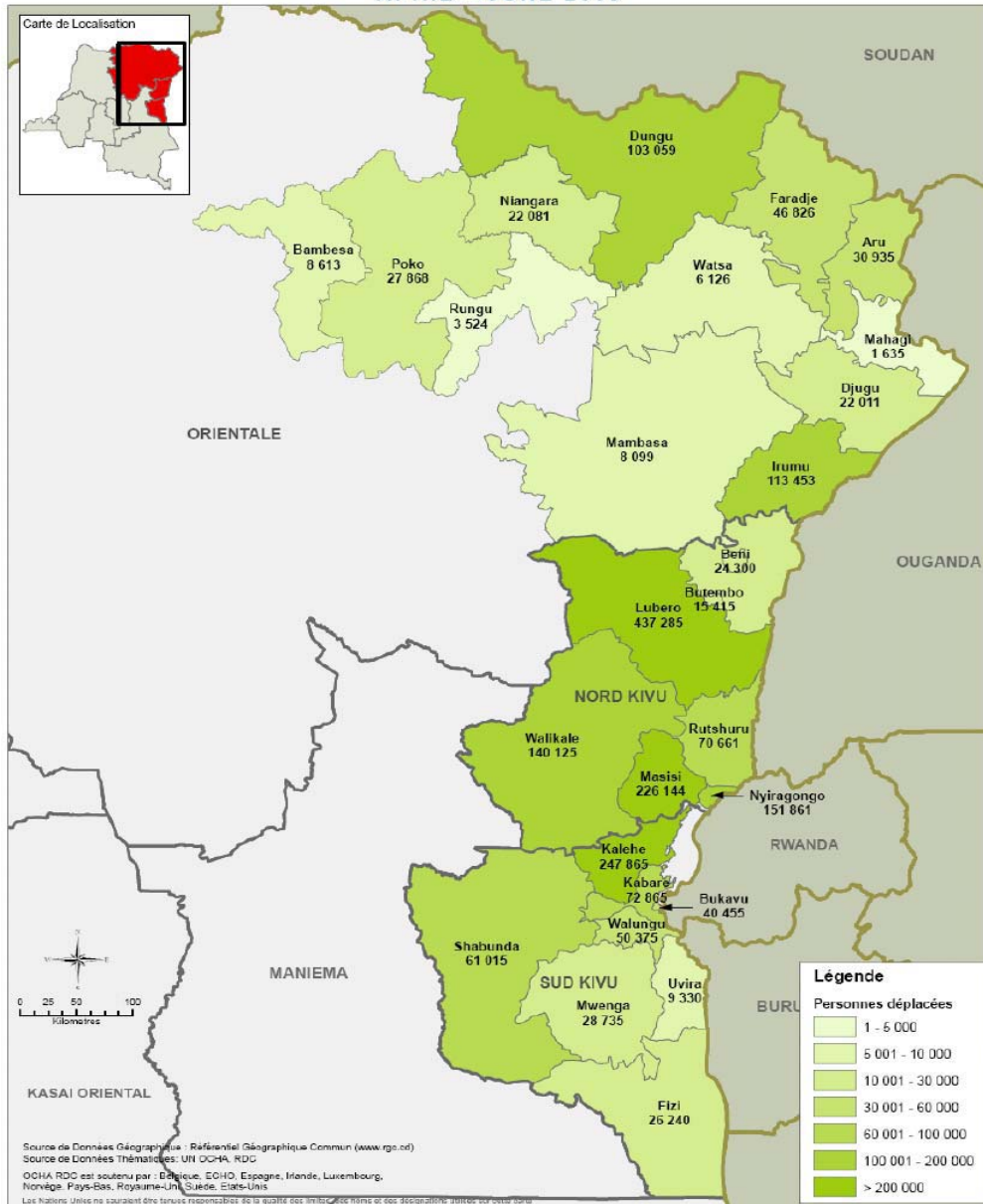
På spørsmål om Goma er en etnisk delt by, forklarte en lokal kilde at enkelte deler av byen domineres av for eksempel nande og hunde. Men dette bosetningsmønsteret skyldes først og fremst at nykommere søker til områder hvor folk fra hjemstedet – og som regel fra ens egen etniske gruppe – har tilhold.

Varetransport i Goma (foto: Geir Skogseth).

4. KART

OCHA DR Congo POPULATION MOVEMENTS IN EASTERN DR CONGO APRIL - JUNE 2009

5. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Goyens, P., Porignon, D., Soron'gane, E.M., Tonglet, R., Hennart, P. & Vis, H. (1996). Humanitarian aid and health services in Eastern Kivu, Zaire: Collaboration or competition? *Journal of Refugee Studies* 9 (3), 268-280. Tilgjengelig fra <http://jrs.oxfordjournals.org/cgi/reprint/9/3/268.pdf> [lastet ned 1. september 2009]
- Global Witness (2009, 21. juli). *Faced with a gun, what do you do?* London: Global Witness. Tilgjengelig fra http://www.globalwitness.org/media_library_detail.php/786/en/global_witness_report_faced_with_a_gun_what_can_you [lastet ned 1. september 2009]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (1999, 1. februar). *The Democratic Republic of Congo. Casualties of war: civilians, rule of law, and democratic freedoms.* Washington DC: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6a7f64.html> [lastet ned 1. september 2009]
- Crisis Group (2009, 11. mai). *Congo: Five priorities for a peacebuilding strategy.* Nairobi/Brussels: Crisis Group. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/central_africa/150_congo_five_priorities_for_a_peacebuilding_strategy.pdf [lastet ned 1. september 2009]
- Landinfo (2007, 15. oktober). *Den demokratiske rep. Kongo.* Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <http://landinfo.no/index.gan?id=518&subid=0> [lastet ned 1. september 2009]
- Larsen, J.L. (2009, 23. juni). *The security situation in the DRC since the arrest of Laurent Nkunda.* Pretoria: Institute for Security Studies. Tilgjengelig fra http://www.issafrica.org/index.php?link_id=5&slink_id=7812&link_type=12&slink_type=12&tmpl_id=3 [lastet ned 1. september 2009].
- Mamdani, M. (1998, 20. november). *Understanding the crisis in Kivu: Report of the CODESRIA mission to the Democratic Republic of Congo.* Cape Town: University of Cape Town, Centre for African Studies. Tilgjengelig fra http://hrp.bard.edu/resource_pdfs/mamdani.kivu.pdf [lastet ned 1. september 2009]
- Mamdani, M. (1999). Preliminary thoughts on the Congo Crisis. *Social Text*, 17 (3), 53-62. Durham: Duke University Press. Tilgjengelig fra http://muse.jhu.edu/journals/social_text/v017/17.3mamdani.html [lastet ned 1. september 2009]
- Mararo, B. (1997). Land, power and ethnic conflict in Masisi (Congo-Kinshasa), 1940s-1994. *The International Journal of African Historical Studies* 30 (3), 503-537.
- McDowell, S. (2008, 27.april). *Internal displacement in North Kivu: Hosting, camps, and coping mechanisms.* Goma: UNICEF DRC/Care DRC.

[http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/\(httpDocuments\)/AAAB29100043CC15C12574CC0071F90B/\\$file/Internal+Displacement+in+North+Kivu-Hosting+Camps+and+Coping+ 2 .pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/(httpDocuments)/AAAB29100043CC15C12574CC0071F90B/$file/Internal+Displacement+in+North+Kivu-Hosting+Camps+and+Coping+ 2 .pdf) [lastet ned 1. september 2009]

- Ngowi, R. (2004, 2. juni). Heavy fighting in Bukavu. *Mail & Guardian Online*. Tilgjengelig fra <http://www.mg.co.za/article/2004-06-02-heavy-fighting-in-bukavu> [lastet ned 1. september 2009]
- OCHA, dvs. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (2009, 31. juli). *Population movements in Eastern DR Congo, Apr-Jun 2009*. New York: OCHA. Tilgjengelig fra [http://www.reliefweb.int/rw/RWFiles2009.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/LSGZ-7UKHCF-full_report.pdf/\\$File/full_report.pdf](http://www.reliefweb.int/rw/RWFiles2009.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/LSGZ-7UKHCF-full_report.pdf/$File/full_report.pdf) [lastet ned 1. september 2009]
- Oxfam (2008, september). *In harm's way: the ongoing protection crisis in eastern DRC*. London: Oxfam. Tilgjengelig fra [http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/\(httpDocuments\)/FFC50E872698EAC6C12574CC0051B8EE/\\$file/In+harm's+way+-+the+ongoing+protection+crisis+in+eastern+DRC+-+Oxfam +International+Sept08.pdf](http://www.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/(httpDocuments)/FFC50E872698EAC6C12574CC0051B8EE/$file/In+harm's+way+-+the+ongoing+protection+crisis+in+eastern+DRC+-+Oxfam +International+Sept08.pdf) [lastet ned 1. september 2009]
- Prunier, G. (u.å.) *DR Congo: the Troubled East*. Washington D.C.: Center for Strategic and International Studies, Africa Policy Forum. Tilgjengelig fra <http://forums.csis.org/africa/?p=78> [lastet ned 1. september 2009]
- UN Security Council (2009, 30. juni). *Twenty-eighth report of the Secretary-General on the United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*. New York: UN Security Council. Tilgjengelig fra <http://www.un.org/Docs/sc/sgrep09.htm> [lastet ned 1. september 2009]
- Vlassenroot, K. (2002, 1. september). Citizenship, identity formation & conflict in South Kivu: The case of the Banyamulenge. *Review of African Political Economy* 93/94, 499-516.
- Vlassenroot, K. & Huggins, C. (2004, oktober). *Land, migration and conflict in Eastern D.R. Congo*. Nairobi: African Centre for Technology Studies. Eco-Conflicts. Tilgjengelig fra http://www.iss.co.za/dynamic/administration/file_manager/file_links/4LAND.PDF?link_id=22&slink_id=1574&link_type=12&slink_type=13&tmpl_id=3 [lastet ned 1. september 2009]
- Wikipedia (u.å) *North Kivu*. Tilgjengelig fra http://en.wikipedia.org/wiki/Nord-Kivu_Province [lastet ned 1. september 2009]

Muntlige kilder

- Aide et Action pour la Paix (AAP). Intervju i Goma 15. oktober 2008.
- Centre de Recherche sur l'Environnement, la Démocratie et les Droits de l'Homme (CREDDHO). Intervju i Goma 14. oktober 2008.
- Dynamique des Femmes Juristes (DFJ). Intervju i Goma 15. oktober 2008.
- Flyktninghjelpen (NRC). Intervju i Goma 13. oktober 2008.
- International Rescue Committee (IRC). Intervju i Goma 15. oktober 2008.
- Mbavu, Vincent. Professor i historie, Université Libre des Pays des Grands Lacs, ULPGL-Goma. Intervju i Goma 13. oktober 2008.
- Mission d'Organisation des NU en RDC (MONUC), Human Rights Division. Intervju i Goma 15. oktober 2008.
- Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). Intervju i Goma 14. oktober 2008.
- Studenter ved Université Libre des Pays des Grands Lacs, ULPGL-Goma. Intervju i Goma 14. oktober 2008.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). Intervju i Kigali 21. oktober 2008.